

GÜNÜMÜZ TÜRK SİNEMASI'NIN DÜNYA SİNEMASINDAKİ YERİ

Zühal Çetin ÖZKAN¹
(Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye)

1. Türk Sinema Tarihi

1.1 Türk Sineması Deyince Akla Yeşilçam Gelir

“Sinemanın tarihçesi içinde Yeşilçam, oldukça uzun bir süreci kapsayarak kendine özgü dili ve yapısı ile uzun yıllar boyunca her anlamda Türk sinemasını temsil etti. Başlangıç yılı 1914 olan ve uzun yıllar sanat olarak yeterince ciddiye alınmayan ve oluşum sürecini 1950–60 yılları arasında tamamlayan Türk sineması 1960lı yılları ulusal bir sinema arayışı içerisinde geçirir. Pek çok başarılı filmin üretildiği bu on yılın ardından melodramların ağırlıkta olduğu 70’li yıllar gelir. Fakat 1970’ler sadece melodramların değil, Türk sinema tarihinde iz bırakan filmlerin de çekildiği bir dönem olur. Sonradan üzerinde çok konuşulacak, tartışılacak yönetmenler bu dönemde yetişir ve Türk sinemasını 80’li yıllara taşırlar. 1980’ler ve 1990’lar Türk sinemasında yeni akımların, yeni anlatım dillerinin olduğu dönemlerdir. 12 Eylül darbesinin ardından Dünya Sineması’ndaki yeniliklere ve Türkiye’nin sosyal gelişimine ayak uyduramayan Yeşilçam, birbirinin kopyası filmlerle ilk zamanlar geniş izleyici kitlesine ulaşsa da zaman içinde etkisini yitirerek geniş yığınları sinemadan uzaklaştırdı. Aynı dönemde başlayan Hollywood filmleri furyası da Türkiye sinemasını neredeyse bitme noktasına getirdi. Hem üretim hem de seyirci sayısı bakımından büyük bir çöküş yaşayan yerli sinemayı bu kara delikten çıkartarak kaderini değiştiren, Türk sinemasını izleyicisiyle yeniden buluşturan Yavuz Turgul’un Eşkiya filmi oldu.



¹ Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema TV Bölümü

1980'lerin sonunu bir krizle karşılayan Türk sineması bu krizin ardından da yeni bir döneme girecek ve 1990'lar yeni bir Türk sinemasının ortaya çıkışından söz edilen bir dönem olacaktır. 90'lı yılların en önemli yanlarından biri de "kendini kişisel dünyalarını daha küçük ölçekli öyküler ve filmlerle anlatmak isteyen yönetmenlerin artık belli bir düzey tutturarak yapıtlarla seyirci önüne çıkmalarıydı," (Vardan, 2003: 751). 1990'larda ortaya çıkan bu yeni dönem Türk sinemasının gidişatında çok önemli bir noktada durmaktadır. 80'lerin sonundaki krizin ardından başlayan yeni dönemde, Türk sinemasının bugünkü dinamikleri şekillenmiş ve Türk sinemacılar dünya sinemasında da seslerini duyurmaya başlamışlardır.

Ancak, 1990'lı yıllar, "büyük çöküşü" 1980'lerde yaşayan Türk sinemasının, tekrar eski günlerine dönemese de Türk sineması atlattığı her krizin ardından toparlanmakta ve yeni bir döneme girmektedir. Her yeni dönemde de yeni arayışlar içine girmekte ve yeni sinemacılarla farklı bir dil oluşturmaktadır. Bütün bunlar Türk sinemasında sağlam ve sürekli bir akım oluşmasına engel olsa da, filmler ve türler açısından bir zenginlik ve çeşitlilik oluşturmaktadır.

Nitekim, 1996'da vizyona giren "Eşkîya"nın 2,5 milyon kişilik hasılatla ulaşmasıyla Türk sineması için umut doğdu. Bu rakam, o dönem için büyük bir izleyici rekoruydu. Ardından seyirciler, "Ağır Roman", "Masumiyet" ve "Hamam"; "Gemide", "Akrebin Yolculuğu" ve "Hoşçakal Yarın", "Salkım Hanımın Taneleri", "Harem Suare" ve "Mayıs Sıkıntısı" gibi peş peşe birçok popüler ve sanat filmini görme fırsatı buldu.



1990'lı yılların en fazla film üretilen dönemi 1993-1994 dönemi oldu. Bu dönem, Türk sinemasının yurt dışında çok sayıda ödül almasıyla da dikkati çekti. Sinan Çetin'in yönettiği "Berlin In Berlin"de oynayan Hülya Avşar, 1993 Moskova Film Festivali'nde "En İyi Kadın Oyuncu"; Memduh Ün de "Zıkkımın

"Kökü" adlı filmi ile 1993 yılında İspanya Sinema Festivali'nde "En İyi Yönetmen" ödülünü aldı.



1990 sonrası Türk sinemasının en önemli ayağını bağımsız filmler oluşturmaktadır. Bu dönemde birçok yeni yönetmen film çekmeye başlamışlar ve de yeni bir tarz oluşturmuşlardır.

Vardan'a göre (2003: 745) "Türk sineması tarihi boyunca Fransız Yeni Dalgası ya da İtalyan Yeni Gerçekçiliği türünden, kendine özgü derli toplu bir akım yaratamamıştır." Fakat 1990'lı yıllar artan bağımsız filmlerin ve de yönetmenlerin de etkisiyle sanat filmi ile ticari filmlerin ayrışmaya başladığı, yeni bir sinema dilinin araştırıldığı bir dönem olmuştur, "Yeşilçam"ın son bulmasıyla kalıplarından kurtulan yerli sinemanın özgürleştiği söylenebilir," (Ulusay, 2004).

Bu dönemde daha önce Lütfi Akad, Metin Erksan, Ömer Kavur gibi yönetmenlerle özdeşleştirilen auteur kimliği yeni isimler bulmuştur. Film çekmeye devam eden Ömer Kavur, Yavuz Turgul, Ali Özgentürk gibi isimlerin yanı sıra, bu yeni kuşak yönetmenler Türk sinemasında yeni bir dil oluşturmuş ve iz bırakan filmler çekmişlerdir. Vardan'ın (2003: 751) "90'ların onca toz bulutu içinde en önemli yanlarından biri de kendi kişisel dünyalarını daha küçük ölçekli öyküler ve filmlerle anlatmak isteyen yönetmenlerin, artık belli bir düzey tutturarak yapıtlarla seyirci önüne çıkmalarıydı," diyerek tanımladığı, Ulusay'ın ise (2004) "Kişisel üslupların cesurca ifadesini bulduğu, "auteur" sinemacılara özgü tematik ve görsel ilgilerin, takıntılarının bir filmde diğerine sürdürüldüğü, kitlesel bir seyirci topluluğunu hedeflemeyen ancak kendi seyircisi de olan bir sinema ortaya çıktı," şeklinde açıkladığı bu dönemin sinemacıları 1990 sonrası Türk sineması'nı oluşturmuşlardır. Zeki Demirkubuz (C Blok- 1994, Masumiyet- 1997, 3. Sayfa- 1999, Yazgı- 2001, İtiraf- 2002,

Bekleme Odası–2004 ve Kader- 2006), Nuri Bilge Ceylan (Koza–1995, Kasaba- 1997, Mayıs Sıkıntısı–1999, Uzak- 2002, İklimler- 2006), Reha Erdem (A-ay–1988, Kaç Para Kaç–1999, Korkuyorum Anne–2004, Beş Vakit–2006), Serdar Akar (Gemide–1998, Dar Alanda Kısa Paslaşmalar–2000, Maruf–2001, Barda–2007), Yeşim Ustaoglu (İz–1994, Güneşe Yolculuk–1999, Bulutları Beklerken–2003), Barış Pirhasan (Küçük Balıklar Üzerine Bir Masal–1989, Yerçekimli Aşklar–1996, Usta Beni Öldürsene–1997, O da Beni Seviyor- 2001, Âdem’in Trenleri–2007) ve Derviş Zaim (Tabutta Rövaşata–1996, Filler ve Çimen–2001, Çamur–2003, Cenneti Beklerken–2006) bu dönemde film çekmeye başlayan auteur yönetmenler arasında sayılabilir.(Abisel,2005)



1990 sonrası Türk sineması'na baktığımızda yeni bir sinema dilinin oluştuğunu ve Türk sinemasının klasik anlatım yapılarından sıyrılmaya başladığını görürüz. Bu dönem devletin de sinemaya daha çok destek vermeye başladığı, Eurimages üyeliğinin gerçekleştiği ve böylece daha büyük ölçekli yapımların gerçekleştirilebildiği bir dönem olmuştur. Bunun yanı sıra özel televizyon kanalları ve sponsorluk destekleriyle birlikte çekilen film sayısında artış olmuştur. Ama hiç kuşkusuz, 1990 sonrası Türk sinemasını oluşturan ve taşıyanlar sanat filmleridir. Bağımsız çalışan yönetmenlerin çektiği bu filmler Türk sinemasında iz bırakmış ve yurt dışında ödüller almıştır. 90 sonrası Türk sineması böylelikle klasik Yeşilçam anlatısından sıyrılmış ve de yeni bir dil geliştirmiştir. Minimalist sinemanın yanı sıra, daha deneysel filmler de çekilmiş, 90lar sonrası Türkiye'sinin sorunları tartışılmış ve tüm bunlar gerçekliğin daha çok katmanlı biçimde gösterildiği filmlerde yer bulmuştur.

1990 sonrasında Türk sinemasına Eurimages'in da çok büyük katkısı olmuştur.

Eurimages üyeliğinin getirdiği diğer önemli sonuçlara bakacak olursak, Ulusay'a göre (2004)

Türkiye'nin Eurimages üyeliği yerli sinema açısından önemli sonuçlar doğurdu. Bunların ilki, Türkiye'deki sinema profesyonellerinin ikili ya da üçlü ortak yapımlar sayesinde başka ülke sinemacılarının pratikleri ile tanışması, bu sinemaların sahip olduğu teknik olanaklardan yararlanmasıdır. Türk sinemasının önceki dönemlerinde komşu ülkelerle ortak yapımlar gerçekleştirilmiş, bazı star oyuncuların filmleri dış pazarlara satılmıştı. Ancak, yerli sinema özellikle uluslararası ortak yapım açısından geçmişte fazla bir deneyime sahip olamadı. 1990- 2002 arasındaki dönemde, yılda üretilen film sayısındaki sınırlılığa karşılık Eurimages destekli uluslararası ortak yapımların sayısı düşünüldüğünde, fonun Türkiye'de film endüstrisinin yapım ayağı için önemli bir kaynak oluşturduğu anlaşılır. Bu arada, söz konusu dönemde, bazı yerli filmler Eurimages'ın dağıtım desteğinden yararlandı ve bazı Avrupa ülkelerinde gösterim olanağı buldu.

Bütün bunlar ışığında diyebiliriz ki, Eurimages üyeliği sayesinde elde edilen destekle 1990 sonrasında çok iyi filmler çekilebilmiş ve bu filmler yurt dışına ulaşabilme olanağına sahip olmuştur.

2 Gelişen Sinema Endüstrisi

Gelişen sinema endüstrisi kavramı çerçevesinde ABD her alanda olduğu gibi dünya sinemasına da egemendi. ABD sinema sanayisi özellikle seri olarak ürettiği aksiyon filmleriyle ve bunları pazarlayan uluslararası dağıtıcı kanallar sahipliği ile sinema salonlarının tek hakimi iken Avrupa Sineması , Hollywood gibi olmazsa bile, algıda bir seçiciliğe ve bir tarihe/kültüre sahip olduğundan her daim izlenesidir. Sinemanın mucidi Fransa olmasına rağmen, çok kısa sürede Amerika durumu lehine geçirmiş ve Avrupa Sineması'nı etkilemiştir. Neden sonra Avrupa Sineması geçmişden gelen deneyimiyle Hollywood pençesinden kurtulmuş ve kendi özgün sanat ürünlerini ortaya çıkarmaya başlamıştır. Kuzey Avrupa filmleri Son film festivallerinde ödülleri teker teker toplayan Kuzey Avrupa toplumlari, farklılıklarının fazlasıyla bilincindedler ve bunu perdeye aktarma hususunda bilgece bir naiflik sergiliyorlar. Görüntüden zengin, oyunculuğu aksamayan ve derinliği olan filmler yapıyorlar Doğu Sineması'nın temsilcisi İran Sineması'dır. Gerçekten, her anlamda bağımsız ve güçlü bir toplum olan İran, şiirde göstermiş olduğu başarının devamı olarak kendini dünya sinemasına da kanıtlamış durumdadır. Uzak Doğu Sineması ise, Bütün dünya kültüründen bağımsız ve yerleşik bir kültüre sahiptir.(Gencer 2008)

Yerli yapımlar, Amerikan filmlerinin neredeyse tümüne hakim olan pazar payını 2000'li yıllardan itibaren düşürmeye başladı. 2000 yılında vizyona giren 15 yerli film arasından "Kahpe Bizans" yaklaşık 2 milyon izleyiciye ulaştı. "Vizontele", 2001'de 3 milyonu geçen izlenirlikle "Eşkiya"yı geride bıraktı. Yavuz Turgul'un açtığı yolu izleyen yeni sinemacılar Derviş Zaim, Nuri Bilge

Ceylan, Zeki Demirkubuz, Yeşim Ustaoglu, Fatih Akın, Ümit Ünal, Semih Kaplanoğlu, Yüksel Aksu gibi yönetmenler özgün eserleri ve yeni sinema dilleriyle Türk sinemasının rönesansını gerçekleştirenlerin arasına isimlerini yazdırdı. Ulusal ve uluslararası başarılar da ardı arkasına geldi. Nitelikli eserlere gösterilen ve giderek artan ilgi, Türk sinemasının ikinci baharını yaşamasının da yolunu açtı. Bugün üretilen filmler ve gişede yakalanan başarıyla Türk sineması tarihinin en itibarlı dönemine girdi. Öyle ki son birkaç yıldır 1 milyonluk seyirci rakamlarını yakalamak sıradan bir iş haline döndü.



Yakın zamana dek Hollywood filmlerinin hem izleyiciye hem de filmlere yön verdiği Türkiye’de son birkaç yıldır yeni bir hareketlilik var. Artık kendisini toparlayarak, sezon içerisinde salonları doldurup taşıran eserler son birkaç yıldır hep Türk filmleri. Yerli sinemanın yükseliş trendinin arkasındaki en büyük müttefiki ise kuşkusuz televizyon ve diziler. Dizilerden ve oyuncularından aldığı gücün yanı sıra teknolojik efektlerle süslü, sinema tekniği açısından hayli mesafe kat etmiş ve küçümsenmeyecek bütçelerle çekilen filmler sinema salonlarını dolduruyor. Sınırların ötesinden de sık sık nitelikli Türk sinemacıların çeşitli uluslararası yarışmalarda kazandığı ödüller ve başarılarıyla ilgili haberler geliyor artık. Hâl böyle olunca 1990’lı yılların ortalarından beri bir tırmanış içindeki Türk sinemasının niteliksel yükselişi niceliksel olarak da kendini gösterdi (Şık, Ülger2008)

2.2 Dönüm Noktası

Türk filmleri için asıl dönüm noktası 2004 yılı oldu. "Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak", "Bekleme Odası", "Hababam Sınıfı Merhaba", "Neredesin Firuze", "Mustafa Hakkında Her Şey" gibi filmlerin sinema salonlarına geldiği 2004 yılında, "G.O.R.A" ve "Vizontele Tuuba" ciddi rakamlarda seyirci topladı.

Aynı yıl yerli filmleri izleyen toplam seyirci sayısı 6 milyon 657 bine çıktı. 2005'te vizyona giren 27 yerli yapımı toplam 6 milyon 795 bin kişi izlerken, Türk sineması 2006'da rekor yılını yaşadı. Gösterilen 33 yerli filme 10 milyon 838 bin kişi talep gösterdi.

Türk sinemasında 2006 ve 2007 yılları gişe başarıları ve ödüllerin geldiği yıllar oldu. 2008 ise sinemanın "altın yılı" haline geldi. "Rıza", "120", "Vicdan", "O.. Çocukları", "Recep İvedik", "Devrim Arabaları", "A.R.O.G" "Osmanlı Cumhuriyeti" geçen yılın gözde yapımları arasında yer aldı.

Çağan Irmak'ın yönettiği ve hala sinemalarda gösterilen "İssız Adam" iyi bir çıkış yaptı.

Son yıllar Türk sinemasının hem ulusal hem de uluslararası arenada birbiri ardına ödüllerin alındığı yıllar oldu.

Örneğin, Cannes Film Festivalinde Nuri Bilge Ceylan'a "En İyi Yönetmen" ödülünü getiren "Üç Maymun", Oscar'da ilk 9 film arasına girerek "aday aday"ı oldu.

Almanya'da yaşayan yönetmen Fatih Akın'ın yönettiği "Yaşamın Kıyısında", Özer Kızıltan'ın yönettiği "Takva", yönetmen Semih Kaplanoğlu'nun filmi "Yumurta", Abdullah Oğuz'un "Mutluluk" adlı filmleri festivallerden eli boş dönmedi.

Yönetmenliğini Mahsun Kırmızıgül'ün yaptığı "Beyaz Melek", vizyona girdiği 2007 yılında 2 milyon 30 bin 444 kişiyi sinema salonlarına çekti.



3. Türk Sineması Kendi Kanallarından Besleniyor

3.3 İzleyici' Türk Sineması' Dedi.

Toplamda 39 milyon izleyiciyi salonlara dolduran 265 filmin vizyona girdiği 2008 yılında, sinemalarda gösterime giren 52 yerli yapımın izleyici sayısı ise 20 milyon 800 bin oldu. Böylece 2008'de tıpkı geçen birkaç yılda olduğu gibi 4 Avrupa'da sadece Türkiyeliler, Amerikan filmlerinden çok kendi filmlerini izlemiş oluyordu. Yasa ile sinemalarda gösterilecek filmlerin yüzde 40'ının yerli olması zorunluluğunun getirildiği Fransa'da bile yüzde 40'lar civarında olduğu ve Türkiye'de gösterime giren toplam film sayısının 252 olduğu düşünüldüğünde ise bu oran hiç de küçümsenmeyecek bir başarıya işaret ediyordu.

Alin Taşçıyan: Bu yönetmenler filme ve sinemaya bakışı değiştirerek geleneksel yöntemlerin dışında da film üretilebileceğini gösterdiler. Böylece gişe başarısı geldi. Gişe rakamlarına yansıyan bu başarı, nitelik anlamında da kendini gösterdi. İnsanlar çok güzel senaryoların, çok iyi sinema tekniğiyle aktarıldığı filmler izleyebiliyor.

Böylece Türk sineması son dönemde dünyanın en dikkatle izlenen sinemaları arasına girmeyi başardı. Zengin kültürel çeşitliliğimiz ve sinemacılarımızın bireysel başarıları sayesinde artık bir zamanlar İran ya da Güney Kore sineması misali tahta oturmuş olduk. Yaşanan başarı endüstrileşmek isteyen ama bugüne dek başaramayan Türk sineması için çok olumlu gelişmeler. Öte yandan gişede başarılı olamamış ancak birçok önemli uluslararası festivalde ödüller almış nitelikli filmlerimiz de var. Tabii bu başarı tamamen arthouse (bağımsız sinema ya da sanat filmleri) filmlerine özgü. Ticari filmlerin başarısı bambaşka bir yönde. Onlar Hollywood filmlerinin piyasa egemenliğini kırdı. Gişede tartışmasız bir üstünlük elde etti Türkiye'nin politik yapısı elbette filmlere de yansıyor.

Türk sinemasındaki beklenen üretim artışına karşılık, tahmin edilemeyen gişe başarısı. Hollywood filmlerini geçtiğimiz yıl içinde solladı ve Türkiye, bu bölgede, Fransa ile birlikte yerel filmlerin Amerikan filmlerine baskın çıkmasıyla haber konusu olan bir diğer ülke oldu. Geçtiğimiz yıl içinde, ülkemizdeki sinema salonlarında gösterime giren filmlerin yaklaşık beşte biri Türk filmlerinden oluştu. Türk sineması kendi damarlarından besleniyor artık... Diğer bütün sanat dallarında olduğu gibi Türk Sineması kendi hayati damarlarından beslenmeye başladı. Bu damarlar, kimlik belirsizliğimizi yavaş yavaş aşmamızdan ileri gelmektedir.

KAYNAKÇA

1. Abisel, Nilgün (2005), Türk Sineması Üzerine Yazılar, Ankara: Phoenix Yayınevi
2. Alpergencersinema.blogspot.com
3. Erkılıç, H., (2003), Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı ve Bu Yapının Sinemamıza Etkileri, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

4. Kayalı, Kurtuluş (2006), “Ülke Gerçeğini Sosyal, Kültürel ve Tarihsel Çerçeve Özgün...” içinde Biyografya: Türk Sinemasında Yönetmenler, İstanbul: Bağlam Yayınları
5. Habervesaire.com ‘Savulun Türk Sineması Geliyor’30.12.08
6. Tunç, Ertan (2006), Türk Sineması'nın Ekonomik Yapısı (1896 – 2005), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
7. Ulusay, Nejat (2004), Sinema, <http://kvmgm.kultur.gov.tr/BelgeGoster.aspx?>
8. Vardan, Uğur (2003), “1980’lerden sonra Türk Sineması” içinde Dünya Sinema Tarihi, Editör: Geoffrey Nowell-Smith, İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Summary

THE PLACE OF TURKISH CINEMA IN THE WORLD CINEMA TODAY

Zuhal CHETİN OZKAN
(Dokuz Eylül University, Turkey)

Over the last few years the Turkish cinema won several awards both in the national and international arenas. For a few years, Turkish cinema has been competing with new foreign films and even passed them. Therefore, the Turkish nation became the nation watching their films most of all. Neither American commerce aesthetics nor Soviet idealist aesthetics or European bourgeois aesthetics are enough to define us. As third world countries, we have to produce cinema related to our own problems, and create a new aesthetic. Sometimes naturalistic, sometimes abstract, sometimes even absurd works may represent the country's cinema.